

Majkl Baravoj:

Koja je svrha sociologije ako nije angažovana?

Majkl Baravoj (Michael Burawoy, 1947) je međunarodno priznati britanski sociolog. Rođen je u Velikoj Britaniji 1948. godine, a sada predaje na Univerzitetu Berkli u Kaliforniji u Sjedinjenim Državama. Majkl Baravoj bio je posmatrač sa učešćem u industrijskim pogonima u četirima zemljama: Zambiji, Sjedinjenim Državama, Mađarskoj i Rusiji. U svojim različitim projektima pokušao je da – sa stanovišta radničke klase – rasvetli postkolonijalizam, organizaciju pristanka na kapitalizam, osobene oblike klasne svesti i organizacije rada u državnom socijalizmu i, konačno, dileme tranzicije od socijalizma do kapitalizma. Tokom četiri decenije istraživanja i predavanja, razvio je metod proširenog slučaja koji omogućava izvođenje širokih zaključaka na osnovu etnografskih istraživanja. Ista metodologija primenjena je u knjizi *Globalna etnografija (Global Ethnography)* koju je objavio u koautorstvu sa 9 diplomiranih studenata, a koja pokazuje kako se globalizacija može proučavati „odozdo“, kroz učešće u životima onih koji se suočavaju s njenim efektima na dnevnom nivou. Pošto više nije bio u mogućnosti da radi u fabrikama, okrenuo se proučavanju svog radnog mesta – univerziteta – kako bi razmotrio način na koji se sama sociologija proizvodi, a zatim širi raznorodnoj publici. Njegovo zalaganje za javnu sociologiju diglo je temperaturu na mnogim hladnim mestima. Tokom sociološke karijere bavio se marksizmom, nastojeći da ga rekonstruiše u svetlu svojih istraživanja i, šire, u svetlu istorijskih izazova s kraja XX i početka XXI veka. Bio je predsednik Američkog udruženja sociologa (2003–2004); predsednik Međunarodnog udruženja sociologa (2010–2014); osnivač i prvi urednik časopisa *ISA magazine Global Dialogue* (2010–2017); i, na lokalnom nivou, kopredsedavajući i sekretar Udruženja fakulteta Berkli (2015–2021).

U Zambiji, u kojoj ste magistrirali socijalnu antropologiju, već ste bili marksista. Da li je vaša teza, interakcionističkog pristu-

pa i metoda participativnog posmatranja, na Univerzitetu u Čikagu, mestu prilično neprijateljskom prema marksizmu, koje je takođe klevka čuvene Čikaške škole, izgrađena kao reakcija na taj ambijent i strukturofunkcionalizam? Vrlo je zanimljivo da ste u svojoj tezi, koja je zatim objavljena i učinila Vas svetski poznatim, Proizvodnja pristanka: promene u procesu rada pod monopolističkim kapitalizmom (Manufacturing Consent: Changes in the Labor Process under Monopoly Capitalism), koristili dva a priori konkurentna elementa: metodološka sredstva Čikaške škole i interpretativni okvir francuskih strukturalista, kao i marksiste poput Gramšija (Antonio Gramsci), Pulancasa (Νίκος Πουλαντζάς) i dr., potvrđujući time i de facto razvijajući heterodoksne marksističke teze. Ovaj pristup je u to vreme bio veoma originalan i inovativan. Istraživanje ste obavljali radeći u jednoj fabrici, pomno posmatrajući ponašanje radnika i tražeći, između ostalog, odgovor na pitanje: Zašto radnici sarađuju u sopstvenoj eksploataciji? Ideja o pristanku bila je ključna za vašu analizu. Možete li ukratko opisati ovaj proces proizvodnje pristanka među radnicima koji ste demonstrirali u svojoj tezi?

Da, magistrirao sam socijalnu antropologiju na Univerzitetu u Zambiji. Verujem da sam bio prvi. Ali morate shvatiti da su moji učitelji bili tri briljantna marksista – holandski antropolog koji se obučavao u Mančesterskoj školi; jedan mladi indijski antropolog iz škole u Nju Delhiju; i poznati južnoafrički antropolog i politikolog, takođe posvećeni član Južnoafričke komunističke partije u egzilu u Zambiji. Oni su mi usadili materijalistički pogled na svet koji je bio sasvim u skladu sa postkolonijalnom Zambijom i njenim oslanjanjem na izvoz bakra. U to vreme (1968–1972) sociolozi u Trećem svetu su verovatno uglavnom bili marksisti.

Sa ovim prtljagom stigao sam u Čikago 1972. godine kao doktorand. Bio sam užasnut provincijalizmom programa sociologije; fakultet u Čikagu uglavnom ne poznaje svet izvan Sjedinjenih Država, a kamoli Afriku. Uz nekoliko izuzetaka, sve je bilo tako dosadno nakon uzbudljivih seminara na Univerzitetu u Zambiji. Kako

kažete, neprijateljstvo prema marksizmu na Odseku za sociologiju bilo je opipljivo. Počeo sam nastavljajući svoje istraživanje o Africi, posebno marksističku analizu tada naizgled cvetajućeg rasnog kapitalizma Južne Afrike. Zapažanje učesnika u Čikagu, takvo kakvo je bilo, izgledalo je veoma nazadno, i dalje insistirajući na izolaciji terenskih lokacija od širih ekonomskih i političkih snaga, kao i od istorije. Tako da se nisam samo protivio teorijskim okvirima simboličkog interakcionizma, već sam uvodio veoma različitu metodologiju koju sam prvi put naučio od socijalnih antropologa u Africi – metodu proširenih slučajeva. Naravno, teorija i metoda se ne mogu odvojiti, one hrane jedna drugu.

Važno je napomenuti da je, dok sam radio u Elis-Čalmersu (Allis-Chalmers)(1973-1974), Heri Brejverman (Harry Braverman) objavio svoju čuvenu knjigu *Rad i monopolistički kapital (Labor and Monopoly Capital)*, reviziju Marksove (Karl Marx) teorije iz *Kapitala* o procesu rada. Brejverman je pratio transformaciju procesa rada tokom prošlog veka do razdvajanja koncepcije i izvršenja, razdvajanja mentalnog rada i fizičkog rada. Bila je to analiza objektivnih procesa, kao da se subjektivni odgovor radnika može iščitati iz obavezujućih radnih odnosa. Pokazao sam da to nije bio slučaj sa radnicima koji su u mogućnosti da iskoriste neizbežne prostore u organizaciji posla. Oni su – kao i ja – bili kreativni u konstituisanju rada kao igre koja je podrazumevala nagrade, istovremeno obezbeđujući i zamagljujući prisvajanje viška vrednosti. Proces rada i politički aparati proizvodnje zajedno su doveli do „proizvodnje pristanka“.

Radnici su aktivno reagovali na otuđujući karakter posla, radeći više, i na taj način dan je brže prolazio i na kraju smene čekale bi ih određena emocionalna zadovoljstva. Štaviše, radnici su se zajednički pobrinuli da se svako pridržava pravila „snalaženja“ (*making out*)¹, pa je bilo teško ne biti uključen u igru. Tamo sam,

---

1 „*Making out*“ označava skup neformalnih pravila i praksi kojima se služe radnici i koji podrazumevaju jedan oblik snalaženja po pitanju tempa rada i normi nametnutih od strane rukovodstva preduzeća (nap. aut. int.).

kao i svi drugi, želeo da se „snađem“, čak i kao marksista, protivio sam se ovoj entuzijastičnoj isporuci profita za kapital. Praksa je imala primat nad teorijom!

Kako vidite savremeni marksizam na dva nivoa: najpre na onom koji se tiče njegovih relativnih snaga u odnosu na druge doktrine u akademskoj sferi – da li vidite evoluciju poslednjih godina po ovom pitanju i koji su prema vašem mišljenju potencijalni pokazatelji kojima bi se merila ova evolucija; dalje, kakva je veza između značaja koji akademski marksizam ima u hijerarhiji doktrina i odnosa snaga između društvenih snaga u klasnim borbama i političkih snaga u političkim borbama? Drugi nivo je onaj koji se tiče teorijskog aparata marksizma i njegove sposobnosti da pruži odgovarajuće analitičke odgovore zaneophodne promene u današnjem društvenom svetu. U tom pogledu, da li je obnova marksizma možda neophodna u odnosu na evoluciju sadašnjeg kapitalizma i, ako je tako, u kojim pravcima bi ona trebalo da ide?

Još teških pitanja! U poslednjih 30 godina došlo je do uzmaka u poređenju sa marksističkom akademskom renesansom 1970-ih. Kako univerzitet postaje podložan tržišnim silama, tako studenti, nastavnici i istraživači jednako trpe pritiske koji podrivaju ranije opšte i radikalno ushićenje. Moglo bi se očekivati da će biti pobuna protiv univerziteta – a povremeno ih je i bivalo na mnogim mestima u svetu, posebno u Francuskoj – ali u većini poznokapitalističkih zemalja univerzitetski radnici i studenti su bili usmereni ka razvijanju individualnih karijera. Kao i na Elis-Čalmersu, strukture neoliberalnog univerziteta efikasno su organizovale pristanak na privatizaciju i korporativizaciju univerziteta – prelazak sa „univerziteta u kapitalističkom društvu“ na „kapitalistički univerzitet“. Marksizam je bio u zastoju, neskladu sa duhom vremena, ali, naravno, nije nestao. Marksizam ostaje inspiracija mlađim generacijama koje su bile uključene u društvene pokrete – Okupiraj, Indignados, Arapsko proleće itd. – kako unutar tako i izvan univerziteta. U Sjedinjenim Državama je došlo do novog procvata marksističke periodike, koja privlači novu generaciju.

I, kuda ide marksizam? Zaista! Pod uticajem 20 godina proučavanja socijalizma u Mađarskoj i postsocijalizma u Rusiji – opet kao etnograf – prihvatio sam ideje iznesene u knjizi Velika transformacija Karla Polanjića (Károly Polányi), koji više skreće pažnju na procese komodifikacije² nego na eksploataciju, fokusirajući se, dakle, pre na razmenu nego li na proizvodnju. U marksizmu je bio običaj da se na tržišta gleda kao na mehanizam koji je funkcionalan za kapitalistički sistem, elem, kao na proces posredovanja koji zamagljuje pravi karakter proizvodnje. Premalo pažnje je bilo posvećeno iskustvu komodifikacije, posebno komodifikaciji onoga što Polanji naziva *fiktivnim komoditetima* – rad, priroda i novac, a dodao bih i znanje – koji, kada se komodifikuju na neregulisan način, ne samo da gube svoju upotrebnu vrednost, već uništavaju društvo u koje su ugrađeni.

Dinamika kapitalizma stvara krize profitabilnosti i hiperprodukcije, što, zauzvrat, pokreće komodifikaciju kao rešenje. Zaista, tvrdim da su postojala tri talasa komodifikacije, a poslednji je neoliberalizam koji i dalje ne pokazuje ozbiljne znakove povlačenja. Širenje i produbljivanje tržišta – bilo da govorimo o klimatskim promenama, pandemijama, izbeglicama, porastu prekarnosti, finansijama itd. – toliko je destruktivno po ljudsku egzistenciju da je veća verovatnoća da će dovesti do „protivpokreta“ nego do iskustva eksploatacije. Stabilna eksploatacija postala je privilegija radničke aristokratije koja sese permanentno sužava, nasuprot rastućem prekarnom radništvu. Moj predlog je dakle bio uključivanje Polanjićevih ideja u marksizam – umesto napuštanja marksizma zarad Polanjića!

Pre nego što ste postali predsednik Međunarodne sociološke asocijacije, pledirali ste za projekat globalne sociologije unutar američke sociologije, čiji je cilj bio da američku sociologiju – koja je bila zatvorena – učini globalizovanijom, čak i u odnosu na svetsku sociologiju. Šta je, prema vašem mišljenju, trebalo da predstavlja globalna sociologija? Da li je ona zaista

---

2 Proces prilagođavanja svih društvenih sfera tržišnim kriterijima.

moгућа, s obzirom na postojanje takve raznolikosti socioloških tradicija, ne samo teoretski, preko nacionalnih granica, već i kada su u pitanju različita geografska područja, pa čak i različite zemlje?

Ha! Da, pošto sam provodio toliko vremena u drugim zemljama, nisam mogao da ne postanem svestan kako je američka sociologija globalno definisala parametre sociologije zahvaljujući tome što je kontrolisala ogromne materijalne i simboličke resurse preko svojih moćnih – visokorangiranih! – univerziteta, kao i preko svojih prestižnih, – veoma uticajnih – časopisa koji su proglašeni „međunarodnim“ iako se oslanjaju na teorije i pitanja koji su svojstveni Sjedinjenim Državama. I, naravno, neverovatnu prednost ima to što je engleski postao lingua franca (*lingua franca*) akademskog sveta. Bilo je pokušaja pluralizacije američke sociologije, a pokret za „dekolonizaciju“ američke sociologije napravio je neke pomake. Ali, u pravu ste da rastakanje hegemonije SAD može dovesti do frakcijskih sociologija bez opšte koherentnosti. Sociologija Juga u stilu Rajvena Konela (Raewin Connell) ima svoju privlačnost, ali nema teoretski organizovan centar; postoji samo kao kritika hegemonije Severa.

Pitanje glasi: možemo li pluralizovati sociologiju i istovremeno zadržati unutrašnju koherentnost? Možemo li uključiti različita nacionalna iskustva kako bismo produbili i obogatili sociologiju, a da je ne fragmentišemo? Želim da verujem da Međunarodna sociološka asocijacija igra tu konstruktivnu ulogu, posebno u svojim mnogobrojnim istraživačkim odborima.

Možda bi trebalo da razlikujemo globalnu sociologiju od sociologije sveta. Ako ideje Karla Polanija shvatimo ozbiljno, verujem da odgovor na komodifikaciju trećeg talasa mora biti globalan po dimenzijama. Ranije je sociologija shvatila svet kroz nacionalni objektiv, kao da je sastavljen od nacionalnih celina, što više neće biti dovoljno. To možemo najočiglednije videti u slučaju koronavirusa: nacionalna rešenja mogu funkcionisati samo donekle, ali se to jednako odnosi na kontrolu finansijskog

kapitala, izbeglice, klimatske promene i još mnogo toga. Sudbina sveta je u pitanju.

Tvrdite da je sociologija možda jedina društvena nauka – posebno u poređenju sa ekonomijom ili politikologijom – sposobna da se bori protiv dominantne ideologije, jer su njeni temelji oduvek bili antiutilitaristički. Kao sociolog, želim da poverujem u ovo i jasno je da među sociolozima možda nalazimo više heterodoksa i disidenata nego među drugim istraživačima, ali čini mi se da je pomalo optimistično smatrati sociologiju disidentskom društvenom naukom? Od njenog institucionalnog utemeljenja, dominantne struje u sociologiji uvek su bile više za sistem nego protiv sistema. Dobro je poznato da je, na primer, Emil Dirkem (Émile Durkheim), kome smo zahvalni na institucionalizaciji sociologije, svoj sociološki projekat utemeljio oko ideje jačanja teorijskih temelja Treće republike u Francuskoj; i to nije usamljeni slučaj, već je pre pravilo. Koji su, prema Vašem mišljenju, glavni izazovi sa kojima bi sociologija, ili – trebalo bi možda pre reći: kritička i progresivna sociologija – trebalo da se suoči?

Da, na Dirkema se konvencionalno gleda kao na prilično konzervativnu figuru. Ali jednom kada je Marks postao deo kanona, dobili smo razne vrste radikalnih čitanja Dirkema. Odjednom su ljudi počeli da čitaju treću knjigu *O podeli društvenog rada* kroz nove naočare. Tamo on piše o trima abnormalnim oblicima podele rada i tvrdi da samo uklanjanjem nejednakosti nepotrebne moći – davanjem radnicima nezavisne materijalne egzistencije kako bi uspostavili odnos recipročne međuzavisnosti sa menadžmentom – i nejednakosti mogućnosti – eliminisanjem nasleđivanja bogatstva, ne samo ekonomskog već i kulturnog-podela rada može dovesti do organske solidarnosti! Zatim, ako čitamo drugi predgovor istoj knjizi, vidimo Dirkema koji piše o eksproprijaciji privatne svojine i njenom prenošenju u ruke cehovskih udruženja. On predlaže oblik cehovskog socijalizma. Sada, on možda nije bio ljubitelj društvenih pokreta koji su se borili za socijalizam – oni su bili znak društvene slabosti (*malaise*) iz njegove perspektive – ali jeste imao utopijski pogled

na budućnost, koji nadilazi socijaldemokratiju, i uključuje ono što bismo danas nazvali univerzalnim osnovnim dohotkom kao jedini načinom da se osigura jednaka moć između menadžera i radnika. Imao je vrlo radikalnu utopijsku viziju budućnosti. Marksisti bi se, istina, mogli zapitati o njenoj izvodljivosti i, zaista, o održivosti, ali to bi bio slučaj kritikovanja nekoga zbog onoga za šta ste i sami krivi!

Veber (Max Weber) je teža mušterija. Iako je usredsređen na zadržavanje buržoaske demokratije sa ograničenom odgovornošću demosu, njegova ideja „poziva“ – težnja ka cilju kao cilj po sebi ali bez garancija – ipak stvara prostor za meru samoostvarenja. On čak piše da se do realizacije mogućeg dolazi samo kroz potragu za nemogućim. Zadatak sociologije kao poziva upravo je, prema tome, da formuliše nemoguće koje proširuje područje mogućeg. Zaista, rekao bih da se sociologija nalazi na raskršću utopijskog sa antiutopijskim, traženja mogućnosti unutar ograničenja i na taj način olabavljuje ta ograničenja.

Ali, mislim da je trojci – Marks, Veber i Dirkem – potrebna injekcija nečeg novog. Za mene bi to bio život i delo velikog afroameričkog intelektualca, V. E. B. du Bojsa (William Edward Burghardt Du Bois, 1868–1963), koji donosi novu viziju sociologije. Kada se dovede u razgovor sa Marksom, Veberom i Dirkemom, Du Bojs generiše novu sociologiju – globalnu, istorijsku, refleksivnu, osteljivu prema rasi i klasi, ukorenjenu u doživljenom iskustvu, utopijsku kao i antiutopijsku. On nam nudi bogat katalog egzemplarnih studija, uključujući sociološku prozu, istorijske kao i etnografske studije. Njegov magnum opus, *Crna rekonstrukcija u Americi (Black Reconstruction in America)* (1935) bio je daleko ispred svog vremena. Za mene, on je najveći javni sociolog svih vremena. Njegovo kanonizovanje – ako uopšte postoji kanon – učinilo bi sociologiju ponovo uzbudljivom – dokle god mislimo o kanonu definisanom antagonističkim i dinamičnim odnosima među njegovim članovima, a ne kao o nekom monolitnom, imperijalnom projektu.

Hvala na ovom odgovoru, nastaviću se na na njega sledećim pitanjem. Naime, ubrzo pošto ste postali predsednik Američkog sociološkog udruženja (ASA), započeli ste projekat za javnu sociologiju sa idejom da bi sociologija mogla i trebalo da interveniše u javnu sferu. Ovo je izazvalo ozbiljnu debatu unutar američke sociologije. Da li biste rekli da ste angažovani intelektualac? Ili je to pleonazam? Na isti način na koji je javni intelektualac – jezička konstrukcija koja, na primer, čak ni ne postoji u Francuskoj, jer biti definisan kao intelektualac, samim tim podrazumeva javno angažovanje. Možete li objasniti razliku između američkog i francuskog tipa intelektualca?

Zapravo, projekat javne sociologije započeo je kada sam (zajedno sa Peterom Evansom [Peter Evans]) predsedavao svojim odsekom na Berkliju (1996–2004). Pitao sam kolege kakvu viziju sociologije zastupamo. Došli smo do zaključka da je, u kontekstu SAD, sociologija sa Berklija bila angažovana sociologija – moje kolege i kolegice su autori knjiga koje su zaokupile maštu publike koja uveliko prevazilazi okvire sociologije. Iako sam bio marksista, svakako nisam bio jedan od onih javnih sociologa, bio sam kritički sociolog, opasno skrećući ka profesionalnoj sociologiji. Postao sam propovednik javne sociologije kada sam izabran za predsednika Američkog sociološkog udruženja, i to je zaista privuklo veliku pažnju i izazvalo kontroverze koje traju do danas.

Na moju viziju javne sociologije veoma inspirativno su delovali moji južnoafrički prijatelji i kolege koji su razvili izrazito angažovanu sociologiju, osporavajući aparthejd, a posebno doprinoseći razvoju afričkog radničkog pokreta tokom 1970-ih i 1980-ih. Ukidanjem bojkota, vratio sam se u Južnu Afriku 1990, prvi put nakon 1968. godine. To je ostavilo neizbrisiv utisak na moj sociološki habitus, tako da sam, dok sam bio predsednik ASA, čak pisao o južnoafrikanizaciji američke sociologije!

Naravno, kao što kažete, u Južnoj Africi, kao i u mnogim drugim zemljama, ideja o „javnom sociologu“ samo stvara konfuziju.

Koja je svrha sociologije ako nije javna? Sociologija je, po definiciji, javna! Pa, ne u SAD, gde je disciplina toliko profesionalizovana da većina nas provodi većinu vremena razgovarajući o sociologiji sa drugim sociolozima, pišući sociologiju za druge sociologe. Zaista, pričati o javnoj sociologiji veoma je opasno za moje profesionalne kolege, koje se plaše da će ona postati „pop-sociologija“, i izgubiti svoj akademski kredibilitet. Drugi su bili kritični prema tim nastojanjima jer su mislili da pokušavam da prokrijumčarim marksizam u sociologiju pod drugim imenom. Dakle, ideja javne sociologije je, zaista, vrlo američka ideja koja se takmiči sa profesionalnim, kritičkim i političkim sociologijama. Ovo možda odražava širenje Američkog univerziteta i način na koji je on organizovan, ali takođe govori i o antiintelektualizmu američke javnosti.

Nijedan intelektualac u SAD ne bi doživeo slavu i osporavanja jednog Burdijea (Pierre Bourdieu), Sartra, Fukoa itd. u Francuskoj. Takva slava je rezervisana za holivudske zvezde poput Arnolda Švarcenegera (Arnold Schwarzenegger). S druge strane, sećam se kako je Fuko nekada voleo da posećuje kampus na Berkliju, što je redovno činio, jer je, kako je govorio, voleo intelektualni angažman koji nije mogao da nađe u sterilnijem francuskom univerzitetskom sistemu, čak ni u elitnim ustanovama poput „velikih škola“ (*grandes écoles*). On je verovatno video samo najbolju stranu američkog državnog (*public*) univerziteta, izolovanog od degradirane i komodifikovane javne sfere.

Iako nisam redovni saradnik medija ili organizator u redovima civilnog društva, smatram se javnim sociologom u svojstvu nastavnika sociologije. Ovde se ne takmičim sa drugim medijima ili disciplinama, već imam zainteresovanu publiku od oko 200 studenata. Tretiram ih kao publiku, to su pojedinci koji nisu prazne posude u koje sipam bisere znanja, već studenti koji dolaze sa vlastitim teorijama o tome kako svet funkcinise na osnovu njihovih različitih iskustava. Javna sociologija se ovde razvija kroz dijalog između učenika i nastavnika, kroz zajedničke tekstove; dijalog među učenicima o njihovom divergentnom i rastućem

razumevanju sebe samih; i, u najboljem od svih svetova, dijalog između učenika i šire javnosti kojoj oni donose sociološka pitanja i ideje. To je moja ideja o tome šta radim, studenti mogu imati sasvim drugačije viđenje! Još jedna utopija koja se mora suprotstaviti antiutopizmu...

Na kraju, bili ste aktivni u mnogim inicijativama koje se bore za demokratiju i slobodu. Jedna od poslednjih bila je inicijativa za odbranu autonomije srpskog Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, u kojoj ste se pridružili međunarodnom pozivu za podršku koji je doneo pozitivne rezultate. Verujete li da intelektualci mogu napraviti razliku i, ako da – kakvu? Zanima me šta je, prema Vašem mišljenju, uloga i mesto intelektualaca u savremenim društvima i u društvenim borbama?

Da, intelektualci potpisuju mnogo peticija, posebno onih koje se tiču pitanja slobode i socijalne pravde. Postoje desničarski intelektualci, ali oni su i dalje manjina. Teško je znati kada tako ograničeno učešće dovede do neke razlike, ali čovek se oseća obaveznim da to učini, bez obzira na posledice. Međutim, moćnicima je često jednako lako da ignorišu peticiju kao što je nepoćudnim intelektualcima lako da je potpišu, ali one ipak pružaju moralnu podršku žrtvama zlostavljanja, kako bi mogle da shvate da se njihova sudbina prati širom sveta.

Mislim da možemo učiniti više od toga. U ovim vremenima kada su ideje o izvodljivim i održivim alternativama preplavljene opstojnošću kapitalizma, važno je da sociolozi drže otvorenim ono što je Erik Olin Rajt (Erik Olin Wright) nazvao „realnim utopijama“. To su konkretne zamisli o mogućnostima koje osporavaju kapitalizam, potencijali dobro odabranih postojećih institucija, kao i organizacije koje postoje u međuprostorima kapitalizma, koje često generišu kapitalizam kao sredstvo sopstvenog opstanka. Rajt je pretražio svet i došao do takvih primera kao što su participativno budžetiranje, kooperacije, Vikipedija, univerzalni osnovni dohodak. On bi razgovarao sa praktičarima, razvio apstraktnu šemu njihovih principa, kontradikcija, uslova

moćnosti i diseminacije, a zatim bi organizovao javne debate u koje su bili uključeni ljudi sa univerziteta i praktičari. Tu smo videli najbolje od javne sociologije na delu, stvaranje globalne zajednice pravih utopista, koji jedni drugima ulivaju nadu dok učestvuju u teškim borbama u redovima civilnog društva.

Razgovor vodio Ivica Mladenović

Preveo Aleksandar Pavlović